

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ПОЛІТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія

ОДЕСА
ФОП Бондаренко М.О.
2023

УДК 321(076)
П503

Укладачі:

Л. М. Дунаєва, доктор політичних наук, професор, декан факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Т. П. Хлівнюк, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Г. Б. Трушевич, доктор філософії з політології, старший викладач кафедри соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

О. Ю. Хорошилов, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

М. О. Шабанов, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано Вченою Радою факультету психології та соціальної роботи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(Протокол № 1 від 20 вересня 2023 року)*

Політологія : методичні рекомендації до семінарських занять та
П503 самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія / уклад.: Л. М. Дунаєва, Т. П. Хлівнюк, Г. Б. Трушевич. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. – 32 с.

У методичних рекомендаціях наведено основні питання для обговорення, які допомагають при підготовці до відповідей на семінарських заняттях дисципліни «Політологія» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Психологія» спеціальності 053 Психологія. Основна мета рекомендацій – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем семінарських занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 321(076)

© Дунаєва Л.М., Хлівнюк Т.П., Трушевич Г.Б., укладання, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ.....	6
ТЕМИ РЕФЕРАТИВ, ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ДОПОВІДЕЙ.....	25
ВИМОГИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.....	26
ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ	26
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	29

ВСТУП

Політологія – наука про політику: її закономірності, принципи та функціонування в житті суспільства. Політологія як наука все більше утверджується як провідна галузь гуманітарного знання. Одним з основних завдань навчальної дисципліни є сприяти оволодінню здобувачами системою наукових знань про політичне життя та суспільно-політичні процеси. Психологи повинні знати сучасні тенденції політичного життя, розумітись на основах політичних систем, набути достатніх навиків для реалізації своїх конституційних прав і свобод, усвідомлення національних та загальнолюдських цінностей.

Дана навчальна програма створена на допомогу здобувачам ОПП «Психологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія для вивчення основ політології.

Головною *метою курсу* є формування знань про політичну систему суспільства, розуміння сутності, закономірностей, випадковостей та перспектив розвитку політичних подій, явищ, політичної свідомості та політичної культури; полягає у вивченні та освоєнні політологічних знань, концепцій з метою впровадження їх у своїй професійній, громадській та політичній діяльності.

Кількість лекційних та семінарських занять визначається навчальним планом і має максимально враховувати вимоги державного стандарту до професійної підготовки спеціалістів соціальної роботи.

По завершенню вивчення курсу здобувач повинен:

Знати:

- сутність політики як явища, її специфіку та місце в системі культури, генезис політики в історії людства;
- основні положення політичних вчень;
- ознаки і типологію політичних систем та політичних режимів;
- ознаки держави, форм правління та устрою;

- сучасні тенденції політичного життя та міжнародних відносин
- основи формування національних інтересів.

Вміти:

- аналізувати проблеми сучасного політичного життя України та світу;
- виявляти основні тенденції розвитку політичної системи України;
- практично застосовувати політологічні знання у фаховій діяльності;
- орієнтуватися у державній політиці;
- вести соціально відповідальну діяльність, свідомо слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ**

**Змістовий модуль 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ
ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВЛАДИ**

**Тема 1. ПОЛІТИЧНА ВЛАДА: ЗМІСТ ТА МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ.
ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА ТА ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ:
ХАРАКТЕР ВЗАЄМОДІЇ**

1. Особливості політичної влади. Її сутність, види, методи функціонування, функції та форми виявлення.
2. Державна влада: сутність, особливості, функції та шляхи досягнення.
3. Політична система суспільства як сукупність політичних інститутів, форм, норм та принципів взаємовідносин. Структура та елементи політичної системи.
4. Поняття та типологія політичних режимів.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Здобувачам рекомендується розпочати відповідь на семінарському занятті з визначення поняття «влада». *Влада* – головне поняття політики. Влада означає здатність, право чи можливість одних людей спрямовувати поведінку чи діяльність інших, досягнення певних цілей чи результатів за допомогою різних засобів – авторитету, волі, примусу тощо. Необхідно пояснити природу влади. Від чого походить та на чому ґрунтується влада? Здійснення політичної влади в суспільстві відбувається за допомогою особливого політичного механізму, головними складовими який є панування, керівництво, керування, організація і контроль.

Політична влада – форма соціальних відносин, яка характеризується здатністю одних соціальних суб'єктів – індивідів, соціальних груп і спільностей – підпорядковувати своїй волі діяльність інших соціальних суб'єктів за допомогою державно-правових та інших засобів.

Політична влада – це реальна здатність і можливість певних суспільних сил здійснювати власну волю в політиці й правових нормах, насамперед, відповідно до власних потреб та інтересів. Вона існувала не на всіх етапах розвитку суспільства. Приміром, у суспільствах, в яких не було соціальної диференціації та людина ще не сформувалася як особистість, не було й політичної влади, адже в примітивному суспільстві немає проблем регулювання різноспрямованих соціальних інтересів.

Політична влада виникає там і тоді, де й коли виникають соціальна нерівність, відмінність соціально-класових інтересів та власне держава як інститут об'єднання суспільства.

Особливості політичної влади:

1. Здатність, готовність суб'єкта влади виявити політичну волю.
2. Охоплення всього політичного простору взаємодією різних політичних суб'єктів.
3. Наявність політичних організацій, через які суб'єкт політичного волевиявлення здійснює політичну діяльність.
4. Осмислення політичного інтересу і політичних потреб.
5. Забезпечення соціального панування в суспільстві суб'єкта політичної влади.
6. Різноманітність ресурсів – політичних, економічних, соціальних, культурних, силових, суб'єктних та ін..

Політична влада має різноманітні форми виявлення, серед них – державна і партійна влада, влада громадських організацій та інформаційна влада.

Функції політичної влади: управлінська, інтегруюча (інтеграція суспільних інтересів), мотиваційна, мобілізаційна, контролююча (забезпечення

правопорядку), культурна. Функції політичної влади безпосередньо пов'язані з функціями держави у внутрішній та зовнішній політиці.

Методи політичної влади: примус (суб'єкт владних відносин загрожує об'єкту застосуванням сили у разі непокорі); застосування сили; переконання (за допомогою пропаганди та інші); маніпулювання інформацією; спонукання (суб'єкт пропонує об'єкту певну винагороду за підпорядкування); застосування авторитету.

Державна влада – це така форма суспільної влади, яка виражає волю економічно і політично панівної спільноти і спирається на спеціальний апарат примусу, має монопольне право видавати закони й інші розпорядження, обов'язкові для всього населення. Державна влада – це, насамперед, організована воля всього суспільства, зорієнтована на досягнення загальних цілей і підтримання його стабільності.

Особливостями державної влади є: публічний характер; монополія на наявність спеціального апарату примусу, засобів організованого і законодавчо інституційованого насильства; наявність певного територіального простору, на який поширюється державний суверенітет, що визначає межі державної влади; монополія на правове, юридичне закріплення влади; обов'язковість владних розпоряджень для всього населення.

Державна влада реалізується у різних функціях, а саме: встановлення законів, застосування різних заходів управління, здійснення правосуддя.

Політична система – це цілісна, інтегрована сукупність політичних суб'єктів, структур і відносин, що відображає інтереси всіх політичних та соціальних сил суспільства. Під системою завжди розуміється сукупність функціонально взаємопов'язаних елементів, що формують стійку, самостійну цілісність, яка існує.

Елементи політичної системи: держава як центральний інститут політичної системи; політичні партії; професійні спілки; асоціації й ініціативні групи; групи впливу і тиску; громадські рухи та інші об'єднання.

Політична система, як і будь-яка інша система, має власну структуру, до якої належні:

- Політична організація суспільства – сукупність політичних інститутів, за допомогою яких здійснюється політичне життя суспільства;

- Політичні відносини – взаємовідносини, що виникають між суб'єктами політики з приводу завоювання, утримання та здійснення влади;

- Політична свідомість – сукупність політичних ідей, які сформульовані у політичних програмах та інших документах і відображені у свідомості членів суспільства;

- Політичні принципи та норми – це нормативні документи, що формують політичну поведінку та здійснюють соціалізацію членів суспільства, відповідно до цілей і завдань політичної організації;

- Політична культура – це система об'єктивних знань про політику, особистісні політичні погляди і переконання, що визначають принципи політичної діяльності і дії певних політиків;

- ЗМІ – мережа установ, що здійснюють збір, обробку й поширення необхідної інформації.

Політичний режим – це система методів, прийомів і засобів здійснення державної політичної влади. Він безпосередньо впливає на форму правління й державний устрій, фіксує внутрішній стан політичної організації суспільства. У різних країнах світу існують три основні типи політичних режимів: тоталітарний, авторитарний і демократичний. Студентам слід проаналізувати кожен з типів.

Питання для самоконтролю

1. Зазначте методологічні підходи до визначення «влади».
2. Що таке суб'єкт, об'єкт та ресурси влади?
3. В чому різниця між політичною та державною владою?
4. Поясніть поняття «легітимність» та «легітимізація». Чим вони відрізняються?

5. Охарактеризуйте класичну типологію легітимності.
6. Поясніть функції, методи та види влади.
7. Класифікація політичних систем за Г. Алмондом.
8. Основна характеристика тоталітарного режиму.
9. Основні ознаки авторитарного режиму.
10. Особливість демократичного режиму.

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бебик В. М. Політологія: наука і навчальна дисципліна: підручник. / В. М. Бебик. К. : Каравела, 2018. 496 с.
2. Політологія: навчально-методичний посібник / Л.М. Мельник, І.А. Дужа. Біла Церква, 2019. -426с.
3. Вступ до політології: навчально-методичний посібник для вивчення державознавчих тем курсу політології / В. М. Якушик. 2-ге вид., випр. і допов. К.: ТОВ «Видавництво Ліра К», 2018. 66 с.
4. Піча В. М. Політологія: підручник. К. : Кондор, 2017. 304 с.

Тема 2. ДЕРЖАВА ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ. ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

1. Держава, її ознаки, функції, теорії та причини виникнення.
2. Поняття демократичної, соціальної й правової держави.
3. Форми державного правління: поняття, види та їх особливості.
4. Основні органи державної влади України та особливості їх функціонування.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студентам необхідно звернути увагу на визначення поняття «держава». *Держава* є головним інститутом політичної системи, який спрямовує, організовує й контролює діяльність людей у суспільстві та відносини між

соціальними групами, класами та націями. *Держава* – це організація політичної влади, що створюється національною чи багатонаціональною спільнотою на певній території, яка забезпечує цілісність та безпеку суспільства і здійснює управління ним на основі права, за допомогою спеціального механізму (державного апарату) та певних матеріально-фінансових ресурсів (податків). Розгляньте також і інші визначення.

Ознаки держави:

1. Наявність суверенної верховної влади на певній території;
2. Відокремлення публічної влади від населення та поява прошарку професіоналів-управлінців;
3. Наявність території;
4. Народонаселення – сукупність людей, що проживають на території держави та підпорядковуються її владі;
5. Наявність державної мови;
6. Монополія на легальне застосування сили – фізичний примус;
7. Виняткове право на встановлення законів та правових норм, обов'язкових для всього населення;
8. Право на стягнення податків та інших зборів.

Політологічна наука виділяє низку теорій походження влади. Найпоширенішими є такі: теологічна теорія, патріархальна, завойовницька, договірна (контрактна), психологічна та ін.

Функції держави – це головні напрями її діяльності. Вони охоплюють її діяльність загалом, й у них відображаються соціальна сутність держави та її призначення зокрема. Традиційно функції держави поділяються на внутрішні та зовнішні. Детальніше охарактеризуйте кожну функцію.

Виникнення держави як головного інституту політичної системи пов'язане з низкою причин. Ними можна вважати:

-Суспільний розподіл праці, розвиток виробництва, виникнення надлишкового продукту, розширення господарських зв'язків, що вимагало

посилення управлінських функцій і створення спеціальних органів управління суспільством;

- Виникнення приватної власності й антагоністичних класів зумовило створення організації для захисту певних інтересів цих класів;

- Необхідність здійснення захисту суспільства від зовнішньої небезпеки чи, навпаки, для підкорення інших народів, завоювання їхніх територій.

Демократична держава – це держава з демократичним типом політичної культури, в якій народ є джерелом влади, а державні демократичні, соціально-політичні інститути забезпечують органічне поєднання участі народу у вирішенні загальнодержавних справ із широкими громадянськими правами та свободами.

У демократичній державі забезпечуються: реальна рівність перед законом усіх громадян; верховенство закону для всіх органів управління; побудова громадянського суспільства, розподіл владних повноважень між трьома її гілками – законодавчою, виконавчою та судовою; існування ефективних механізмів стримування конфліктних ситуацій у суспільстві.

Соціальна держава – це держава, що прагне до забезпечення кожного громадянина гідними умовами існування, соціальної захищеності, участі в управлінні виробництвом, а в ідеалі – забезпечення майже однакових можливостей для самореалізації особистості. Науковці виділяють три основні моделі соціальних держав: ліберальна (або англосаксонська), консервативна (або континентально-європейська) і соціал - демократична (або скандинавська).

Принципи підтримання гармонійних відносин між громадянами та державою у соціальній державі:

- Принцип солідарності передбачає єдність та цілеспрямоване згуртування різних груп і верств суспільства навколо основних, визначених державою, цілей та цінностей, як тимчасових, так і зорієнтованих на перспективу. Ідея солідарності ґрунтується на допомозі багатих бідним, на взаємному підтриманні громадянами один одного та на виконанні обов'язків громадян

перед державою, держави – перед громадянами та громадян – одне перед одним.

-Принцип субсидіарності отримав розгорнуте обґрунтування в соціальному вченні католицької церкви та набув соціально-державного змісту в практиці державного будівництва у Швеції, ФРН та в інших країнах Заходу. Згідно з цим принципом, вищі ешелони управління виконують лише ті завдання, котрі не до снаги нижчим органам, і покликані допомагати останнім у підтриманні їхньої самостійності та власної відповідальності за стан справ. Ініційована державою субсидіарність сприяє подоланню споживацької психології в громадян та їхніх об'єднань, функціонального перевантаження держави, неконтрольованого розростання бюрократії, а також стимулює групову й особисту ініціативу громадян країни.

Правова держава – це такий тип держави, основними ознаками якої є: верховенство закону, розподіл влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави. Окрім суворого дотримання вимог законів, суспільство правової держави передбачає ще одну принципову вимогу – дотримання норм моралі. Право та мораль завжди були, є і будуть чинниками людського буття й гуманізму.

Зверніть увагу, що у сучасній політології для спільного позначення структурних та владних ознак держави використовують поняття «форма держави». Це поняття включає три елементи: форму державного устрою, форму правління та політичний режим.

Форма державного устрою визначає засади національно-територіальної організації держави та взаємовідносин центральних органів влади з регіональними. Розрізняють три основні форми державного устрою - унітарна держава, федерацію та конфедерацію.

Для позначення способу організації верховної державної влади, принципів взаємовідносин її органів, ступеня участі населення у їх формуванні використовується термін *форма державного правління*. Історії відомі дві такі форми - республіка та монархія.

Студентам слід використати Конституцію України: розділи IV та VI для того, щоб охарактеризувати процес формування Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України.

Питання для самоконтролю

1. Які можете назвати моделі держави?
2. Охарактеризуйте демократичну, соціальну та правову держави.
3. Чим важлива взаємодія держави та громадянського суспільства?
4. Надайте характеристику трьом основним формам державного устрою.
5. Які відмінності між президентсько-парламентською та парламентсько-президентською формами державного правління?
6. Що таке домініон?
7. Охарактеризуйте абсолютну та конституційну монархії.
8. Хто входить до складу Кабінету Міністрів України?
9. Скільки та які комітети представлено у Верховній Раді України?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Гребінка М. П. Політологія: підручник. К., 2017. 416 с.
2. Макар Ю. І., Докаш О. Ю. Політологія: навчальний посібник. Рекомендовано МОН як навч. посіб., 2018. 596 с.
3. Дей М. О., Ткач О. І. Політологія у схемах, таблицях та визначеннях: навч. посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.
4. Логвіна В. Л., Кошель О. М. Політологія: навч. посібник для студ. вищих закл. освіти / Кам'янець-Подільський національний ун-т; Подільський держ. аграрно-технічний ун-т. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 304 с.

Змістовий модуль 2

СУБ'ЄКТИ ПОЛІТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФОРМУВАННЯ

Тема 3. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА СУСПІЛЬНІ РУХИ

1. Причини виникнення партій. Сутність партій і етапи їхнього розвитку.
2. Функції політичних партій та їхні типи.
3. Поняття й типи партійних систем.
4. Громадсько-політичні рухи.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Здобувачам потрібно розглянути поняття «політична партія». *Політична партія* – це група людей, об'єднаних загальними ідеями та інтересами. Політичні партії створюються представниками найбільш політично активної частини суспільства. Вони формуються не стихійно, а свідомо, на основі добровільного об'єднання частини громадян.

Виникненню політичних партій сприяють такі *чинники*:

- Незадоволення частини суспільства власним становищем, що визначається порядками, що існують в суспільній готовності діяти, аби його змінити;

- Наявність у людей різних поглядів на чинний політичний устрій держави і перспективи його подальшого розвитку;

- Існування у певних соціальних груп спільних специфічних інтересів, які можна реалізувати, досягнувши політичної влади;

- Виникнення міжнаціональних або міжконфесійних конфліктів, коли партії проголошують національні чи релігійні ідеї.

Для політичної партії, як свідомо сформованої соціальної організації, властиві такі *ознаки*:

- Зв'язок партії з певним класом або соціальною групою, тобто наявність соціальної бази;

- Наявність певної ідеології, тобто будь-яка партія відображає у власних документах інтереси тих чи інших соціальних груп або, щонайменше, особливе бачення світу та людини;

- Існування формалізованої організаційної структури (членство, субординація партійних органів, партійний апарат тощо);

- Наявність завдання щодо завоювання та збереження політичної влади.

Як стверджував Макс Вебер, партії у своєму розвитку і становленні пройшли такі *етапи*: аристократичне угруповання; політичний клуб; масова партія.

Функції партії поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх функцій належать:

- Добір партійних і державних (при перебуванні у владі) лідерів;

- Набір і партійна соціалізація нових членів;

- Поповнення партійної каси;

- Подолання суперечностей (якщо вони існують) між первинними структурами й партійною елітою, між рядовими членами партії та її лідерами тощо.

Завдяки внутрішнім функціям, партія отримує можливість здійснювати власні зовнішні функції: представницька функція; ідеологічна функція; політична соціалізація громадян; боротьба за владу та її здійснення; кадрова функція; розроблення принципів і форм відносин з іншими політичними партіями.

Партійна система – це сукупність наявних і чинних у країні політичних партій, які пов'язані між собою та іншими елементами політичної системи певними упорядкованими відносинами.

Поширеною у політології є типологія партійних систем, що ґрунтується на суто формальному, кількісному критерії, котрий, своєю чергою, базується на кількості наявних у країні партій. Згідно з таким підходом, усі партійні системи

поділяються на одно-, дво- та багатопартійні. Під час семінарського заняття здобувачам слід детально розкрити кожен з систем.

Багатопартійна система характеризується наявністю в країні кількох політичних партій, що змагаються в боротьбі за владу. Студентам потрібно пояснити як відбувалось становлення багатопартійної системи України та які чинники впливали на цей процес. Бажано поділити на етапи становлення багатопартійної системи в країні.

Поняття «громадсько-політичний рух» охоплює різні об'єднання громадян, спілки, асоціації, що безпосередньо не належать до державних і партійних структур, але є суб'єктами політичного життя, проявляють себе у різних функціях співробітництва, опанування й критики, опозиції та впливу на діяльність державних інститутів та партій. Це поняття охоплює об'єднання, які впливають на владу, та ті, що тільки проявляють себе.

Громадсько-політичні рухи – це структурно несформовані масові об'єднання громадян і організацій різних соціально-політичних орієнтацій, діяльність яких, зазвичай, має тимчасовий характер і зорієнтована на виконання певних завдань.

Більшість сучасних громадсько-політичних рухів діють автономно. Подекуди партії можуть контролювати їх, щоби збільшити підтримку з боку електорату.

Якщо громадсько-політичні рухи досягають своєї мети, то вони припиняють власне існування, але коли для досягнення мети потрібно багато часу та сил, то вони набувають ознак партій, на які й перетворюються. Однак, це не обов'язковий результат еволюції рухів.

Питання для самоконтролю

1. Сутність партій та етапи їхнього розвитку.
2. Назвіть етапи становлення політичних партій.
3. Ознаки та функції політичних партій.
4. Типи політичних партій.

5. Якими способами здійснюється функція поповнення коштами партійної каси?

6. Відмінності між однопартійною та двопартійною системами.

7. Сутність суспільних організацій.

8. Яке значення мають громадські організації для сучасного розвитку країни?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бебик В. М. Політологія: наука і навчальна дисципліна: підручник. / В. М. Бебик. К. : Каравела, 2018. 496 с.

2. Холод В. В. Політологія: підручник. К., 2019. 480 с.

3. Вступ до політології: навчально-методичний посібник для вивчення державознавчих тем курсу політології / В. М. Якушик. 2-ге вид., випр. і допов. К.: ТОВ «Видавництво Ліра К», 2018. 66 с.

4. Логвіна В. Л., Кошель О. М. Політологія: навч. посібник для студ. вищих закл. освіти / Кам'янець-Подільський національний ун-т; Подільський держ. аграрно-технічний ун-т. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 304 с.

Тема 4. ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ ТА ЛІДЕРСТВО

1. Поняття політичної еліти та її функції.

2. Структура політичної еліти.

3. Сутність та типи політичного лідерства.

4. Імідж політичного лідера.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Здобувачам потрібно розпочати вивчати дану тему з поняття «політична еліта». *Політичною елітою* є верства суспільства, котра править, володіє владою, авторитетом, багатством. *Політична еліта* – це високоорганізована,

згуртована соціальна група суспільства, яка підготовлена до виконання управлінських функцій, обіймає керівне положення в державі, ухвалює державні рішення та визначає стратегію її розвитку. Окрім еліти, котра править, в кожному суспільстві існує опозиційна, або контреліта, яка бореться за політичну владу.

Політична еліта виконує декілька *основних функцій*:

1) стратегічна функція – полягає в розробленні загально-національної політичної програми дій щодо вдосконалення та подальшого розвитку суспільства;

2) організаторська функція – здійснює організаційні заходи щодо практичної реалізації прийнятої політичної програми дій;

3) ідеологічна функція – передбачає ефективну пропаганду й поширення сутності політичної програми дій стосовно мобілізації членів суспільства на її виконання;

4) інтеграційна функція – проявляється в діяльності еліти, спрямованої на досягнення єдності та стабільності політичної й економічної систем суспільства.

До *структури еліти*, яка править, належать політична, економічна, адміністративна, військово-поліцейська та духовна еліта.

Політична еліта концентрує у власних руках державну владу. Нею є вищі державні посадовці – керівники законодавчих, виконавчих і судових органів влади, дипломатичний корпус, міністри, керівництво політичних партій, які входять до парламенту. Верховна Рада України – це найвищий склад політичної еліти. Середня ланка політичної еліти складається з керівників обласних адміністрацій, депутатів обласних рад. Нижчий склад формує керівництво місцевих органів влади.

Адміністративна еліта – це вищі ешелони державних міністерств, відомств та інших органів державного управління. Фактично – це апарат влади, через який політична еліта керує державою.

Економічна еліта – це частина еліти, яка править, що володіє матеріальними та фінансовими ресурсами країни (олігархи, власники великих промислових підприємств, банкіри тощо).

Військово-поліцейська еліта – це керівники міністерств оборони, внутрішніх справ, державної безпеки, а також керівництво різних спецслужб та армія.

Духовна еліта – це керівники міністерств культури, науки, освіти, найбільших ЗМІ, вищих навчальних закладів, найбільш відомі діячі мистецтва, письменники, священнослужителі.

Надаючи відповідь на семінарському занятті, здобувачам слід розпочати виступ з визначення «політичне лідерство». У типології політичного авторитету виділяють три типи лідерства – традиційне, легально-раціональне й харизматичне. Залежно від стилю керування розрізняють авторитарний та демократичний типи лідерства. За сутністю діяльності виділяють чотири типи образів лідерів: «лідер-прапорносець», «лідер-служитель», «лідер-торговець» та «лідер-пожежник». За схильністю лідерів до певної моделі поведінки існують: лідери – агітатори; лідери-організатори; лідери-теоретики; лідери-популісти. Залежно від цілей і дій, що здійснюються в суспільстві наявні: лідери-консерватори; лідери-реформатори; лідери-революціонери. Стилі та типи політичного лідерства потрібно пояснити.

Іміджмейкінг – технологія формування іміджу. В сучасному іміджмейкінгу не обійтись без системи політик-іміджмейкер-виборець.

Імідж (англ. Image від лат. Imago – образ, вид) – це стереотипізований образ конкретного об'єкта, що існує в масовій свідомості. Як правило, поняття іміджу відноситься до конкретної людини, але може також поширюватися на певну групу осіб, організацію, товар.

В основі іміджу лежить формальна система ролей, які людина грає у своєму житті, доповнюється особливостями, рисами характеру, зовнішніми даними, одягом. Імідж формується як на основі реальної поведінки індивіда, так і під впливом оцінок і думок інших людей. Імідж можна класифікувати за *механізмом формування і поширення*: сформований штучно і що виник в масовій свідомості стихійно. Здобувачам необхідно проаналізувати кожен з них.

Питання для самоконтролю

1. Поняття політичної еліти.
2. Які функції виконує політична еліта?
3. Розкрийте два підходи до добору еліт.
4. Хто належить до політичної еліти України?
5. Як трансформувалась політична еліта України?
6. Поясніть процес рекрутування еліти.
7. Що таке політичне лідерство?
8. Наведіть приклади типів політичного лідерства.
9. Як можна класифікувати імідж?
10. Яке значення відіграє імідж в побудові передвиборної кампанії лідера?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В.П. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної. 3-ге вид., перероб., доп. К.: ВЦ «Академія», 2017. 568 с.
2. Піча В. М. Політологія: підручник. К. : Кондор, 2017. 304 с.
3. Гребінка М. П. Політологія: підручник. К., 2017. 416 с.
4. Дей М. О.,Ткач О. І. Політологія у схемах, таблицях та визначеннях: навч. посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.

Тема 5. ВИБОРИ І ВИБОРЧІ СИСТЕМИ

1. Стадії виборчого процесу. Типи, ознаки та особливості виборчих систем.
2. Особливості організації виборчої кампанії в умовах мажоритарної виборчої системи.
3. Ознаки виборів за партійними списками та методи їх формування.
4. Особливості виборчої системи України.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студентам потрібно розпочати свою відповідь на семінарському занятті з визначень «вибори» та «виборчий процес». *Вибори* – це демократичний спосіб формування органів влади за допомогою вільного волевиявлення дієздатних осіб голосуванням за висунутих, згідно з встановленими законодавством, правилами і процедурами, кандидатів на відповідні державні посади. *Виборчий процес* – це врегульована законом та іншими соціальними нормами діяльність індивідів, органів, організацій та груп з підготовки та проведення виборів до державних та самоврядних органів.

Залежно від суб'єкта обрання, розрізняють президентські, парламентські та муніципальні (місцеві, до місцевих органів влади) вибори.

З огляду на причини їхнього проведення, вибори можуть бути черговими – ті, що проводяться, зважаючи на закінчення терміну повноважень виборного органу; позачерговими – їх проводять у разі дострокового припинення виборним органом власної діяльності; додатковими – здійснюються для поповнення виборного органу новими суб'єктами влади, якщо з нього вибув один або декілька членів.

Політичні вибори – це комплекс заходів і процедур, головними поміж них є такі: призначення виборів та встановлення дати їхнього проведення; реєстрація виборів; визначення меж виборчих округів та дільниць; утворення виборчих комісій (Центральної, окружних, дільничних); складання списків виборців; висування та реєстрація кандидатів; проведення передвиборчої агітації; голосування; підрахунок голосів; затвердження результатів голосування; оприлюднення результатів голосування; проведення, в разі необхідності, повторного голосування чи повторних виборів. Здобувачам слід детально пояснити та розібрати кожну стадію виборчого процесу.

Мажоритарна система. В основі мажоритарної системи лежить принцип більшості (переможцем на виборах вважається кандидат, який набрав найбільше голосів). Виборчі округи тут є одномандатними, тобто від кожного округу обирається один депутат. Мажоритарна система має свої різновиди. При

мажоритарній системі відносно їх (простої) більшості обраним вважається той кандидат, який отримав голосів виборців більше, ніж будь-який з його суперників. Система проста, тому що забезпечує перемогу одній партії (кандидата) навіть при мінімальній перевазі. Але може трапитися так, що за партію, яка перемогла, проголосує меншість виборців (решту голосів заберуть інші партії), і уряд, який сформує ця партія, не буде користуватися підтримкою більшості громадян. В теперішній час ця система використовується у США, Канаді, Великобританії, Новій Зеландії тощо.

Пропорційна система. Пропорційна система передбачає голосування за списками партій, що означає виділення багатомандатного округу (округом є вся територія країни) або кілька округів. Це найбільш поширена система (країни Латинської Америки, Бельгія, Швеція тощо). Зміст цієї системи полягає в тому, щоб кожна партія отримувала у парламенті кількість мандатів, пропорційну кількості поданих за неї голосів. При всій демократичності у цій системі є один недолік. Вона гарантує представництво навіть дрібних партій, що при парламентській чи змішаній формах правління створює проблеми з формуванням уряду. Таке стає можливим, коли жодна партія не має у парламенті абсолютної більшості або не може її створити, не вступивши в коаліцію з іншими партіями. В багатьох країнах намагаються згладити цей недолік, а також надлишкову фрагментацію партій, вводячи «виборчий поріг» (бар'єр) -найменша кількість голосів, необхідна для обрання одного депутата. Як правило, в різних країнах це 2-5%. У своїй відповіді студентам слід зазначити: який виборчий бар'єр повинні подолати партії, щоб увійти до Верховної Ради України.

Станом на 2023 рік За 30 років незалежності в Україні відбулось 23 загальнонаціональні виборчі кампанії: 7 президентських (з яких одні були дострокові, а одні – позачергові), 8 парламентських (з яких 4 були достроковими), 8 місцевих, не рахуючи всіх проміжних, дострокових, повторних. Здобувачам потрібно пояснити за якою системою відбуваються вибори Президента України, парламентські вибори та місцеві вибори, та які зміни в системах відбулись за останній час.

Питання для самоконтролю

1. Що таке активне виборче право?
2. Пояснити значення пасивного виборчого права.
3. Функції виборів.
4. Що таке ценз та яким він буває?
5. Які є додаткові вимоги до пасивного виборчого права?
6. Якими є вибори залежно від суб'єкта обрання?
7. Якими способами відбувається голосування?
8. Що таке виборча система?
9. Які є різновиди мажоритарної системи?
10. Які існують варіанти пропорційної системи голосування?

Підготовка реферату з презентацією

Рекомендована література

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В.П. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної. 3-те вид., перероб., доп. К.: ВЦ «Академія», 2017. 568 с.
2. Політологія: навчально-методичний посібник / Л.М. Мельник, І.А. Дужа. Біла Церква, 2019. 426с.
3. Макар Ю. І., Докаш О. Ю. Політологія: навчальний посібник. Рекомендовано МОН як навч. посіб., 2018. 596 с.
4. Холод В. В. Політологія: підручник. К., 2019. 480 с.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ, ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ДОПОВІДЕЙ

1. Проблеми права та політики у вченнях софістів. Вчення софістів про закон.
2. Історія політичної думки.
3. Суть держави та ідеальної форми правління в розумінні політичних мислителів.
4. Портрети політичних лідерів.
5. Поняття бюрократії. Історичне та соціальне коріння бюрократії. Функції бюрократії та її взаємовідносини з владою.
6. Роль бюрократії у здійсненні демократії.
7. Особистість як суб'єкт політики.
8. Концепція прав людини: історія та сучасність.
9. Соціальні спільноти – суб'єкти політики.
10. Громадсько-політичні об'єднання та рухи в сучасній Україні.
11. Сутність і структура політичної ідеології. Політичні ідеї, ідеали, політична програма.
12. Сучасні політичні ідеології.
13. Поняття, зміст та структура політичної свідомості.
14. Політична стабільність і конфлікти.
15. Риси політичної стабільності. Динамічна і стагнаційна стабільність.
16. Конструктивні та деструктивні політичні конфлікти. Стили поведінки у конфліктній ситуації.
17. Насильницькі та ненасильницькі форми політичної боротьби.
18. Основні методи врегулювання конфліктів.
19. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні.
20. Національне відродження в історії України. Державний суверенітет – умова національного відродження.
21. Основні виміри національної безпеки України.
22. Проблеми національної безпеки України.
23. Національні інтереси України.
24. Процес формування і реалізація національних інтересів України.
25. Міжнародні відносини України з іншими країнами.

ВИМОГИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Завдання 1. Презентація на тему «Політичний лідер та його вклад в історію».

Здобувачам необхідно зробити презентацію з 10-15 слайдів. Обрати політичного лідера будь-якого історичного періоду та країни на власний вибір. Здійснити аналіз його діяльності та її впливу на історію тієї чи іншої країни.

Завдання 2. Есе на тему: «Основні кроки влади та народу України у відбудові держави після Перемоги»

Основні вимоги до написання есе:

- Шрифт – Times New Roman;
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- кегль – 14;
- мова – державна;
- текст розташовується з одного боку аркуша паперу формату А4 (210 x 297 мм);
- максимальний обсяг – 1,5 сторінки.

Завдання 3. Політико-психологічний портрет політичного лідера.

Обрати будь-якого політика вітчизняного чи зарубіжного, нашого сучасника чи політика минулого (можливо 17-20 ст., на вибір здобувача) та здійснити аналіз. Головне завдання - визначити як особисті якості лідера в результаті вплинули на хід історії, державу та суспільство.

Довідка: Політико-психологічний портрет-аналіз особистісних якостей лідера, як людини. Описується його тип темпераменту, його ставлення до оточуючих і близьких людей, успішність. Виділяються психологічні особливості особистості, які в результаті впливають на політичну діяльність лідера, долю держави та суспільства.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

При вивченні навчальної дисципліни здійснюється поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль проводиться з метою визначення рівня підготовленості студента з певних тем, розділів робочої навчальної програми, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж семестру під час проведення аудиторних занять (лекції, семінарські заняття) та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом поточного оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- питання і проблеми, що розглядаються та обговорюються на семінарських та практичних заняттях;

- матеріал для самостійного вивчення, який передбачений робочою програмою та включає: реферати, повідомлення, доповіді, презентації, практичні завдання.

Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування.

Методи письмового контролю - виконання практичних завдань.

Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз

Форма підсумкового контролю – залік. Залік виставляється за результатами роботи здобувача впродовж усього семестру. Підсумкова оцінка визначається як проста сума балів за результатами поточного контролю за 100-бальною шкалою.

Здобувач одержує підсумкову оцінку за залікову навчальну дисципліну, якщо за результатами поточного контролю він набрав 60 і більше балів.

Якщо за результатами поточного контролю здобувач набрав менше 60 балів, він повинен виконати залікове завдання і з урахуванням його результатів одержати відповідну кількість залікових балів із дисципліни.

Якщо за результатами поточного контролю здобувач набрав 60 і більше балів, проте хоче поліпшити свій підсумковий результат, він також може виконати залікове завдання і з урахуванням його результатів підвищити свою підсумкову оцінку з дисципліни.

Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Відмінно (90-100 балів)	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, вільно послуговується науковою термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки, залучає до підготовки як основну, так і додаткову літературу (монографії, періодичні видання, першоджерела, тощо).
Добре (75-89 бали)	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обгрунтовано його викладає, послуговується науковою термінологією, залучає основну і додаткову літературу. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою; має стійкі навички виконання завдання Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
Задовільно (60-74 бали)	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, допускає істотні неточності та помилки.
Незадовільно з можливістю вдпрацювання (35-59 балів)	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обгрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання самостійної роботи

Вид	Максим к-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Доповідь з презентацією/доповідь	20/10	Відповідність змісту доповіді студента, структури, викладених результатів та/або оригінальність візуального представлення матеріалу у вигляді презентації.
Повідомлення	5	Відповідність змісту повідомлення темі та його повнота
Реферат	15	Здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу, повнота та глибина, детальність аналізу проблеми, винесеної у темі реферату, дотримання вимог академічної доброчесності при оформленні цитування й посилань на джерела.
Практичне завдання	20	САМОСТІЙНІСТЬ та змістовність виконання практичного завдання. Його відповідність поставленим цілям.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	A	Відмінно	Зараховано
85-89	B	Дуже добре	
75-84	C	Добре	
70-74	D	Задовільно	
60-69	E	Допустимо	
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	Не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В.П. Політологія: підручник / за ред. О. В. Бабкіної. 3-тє вид., перероб., доп. К.: ВЦ «Академія», 2017. 568 с.
2. Бебик В. М. Політологія: наука і навчальна дисципліна: підручник / В. М. Бебик. К. : Каравела, 2018. 496 с.
3. Вступ до політології: навчально-методичний посібник для вивчення державознавчих тем курсу політології / В. М. Якушик. 2-ге вид., випр. і допов. К.: ТОВ «Видавництво Ліра К», 2018. 66 с.
4. Гребінка М. П. Політологія: підручник. К., 2017. 416 с.
5. Дей М. О.,Ткач О. І. Політологія у схемах, таблицях та визначеннях: навч. посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.
6. Логвіна В. Л., Кошель О. М. Політологія: навч. посібник для студ. вищих закл. освіти / Кам'янець-Подільський національний ун-т; Подільський держ. аграрно-технічний ун-т. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 304 с.
7. Макар Ю. І., Докаш О. Ю. Політологія: навчальний посібник. Рекомендовано МОН як навч. посіб., 2018. 596 с.
8. Піча В. М. Політологія: підручник. К. : Кондор, 2017. 304 с.
9. Політологія: навчально-методичний посібник / Л.М. Мельник, І.А. Дужа. Біла Церква, 2019. 426с.
10. Холод В. В. Політологія: підручник. К., 2019. 480 с.

Додаткова

1. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політико-правові системи світу. К., 2018. 668 с.
2. Гупта, Діпак К. Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти / Діпак К. Гупта; Пер. з англ. Н. Гайдукевич. К: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2010. 400 с.

3. Романюк О. І. Від тоталітаризму до демократії та національної державності: системний аналіз посткомуністичних трансформацій: монографія / О. І. Романюк. Харків: ХДАК, 2011. 376 с.

4. Кіянка І.Б. Політична конфліктологія. К. : Вид. Ліра-К, 2016. 96 с.

5. Кравченко В.М. Політичні системи світу: кредитно-модульний курс: навч. пос. Рекомендовано МОН України. К. : Кондор, 2018. 218 с.

6. Ліпкан В. А. Національна безпека України. К. : Кондор, 2018. 552 с.

7. Рудакевич О. М. Політологія: лекційний курс і практикум: навчальний посібник. К., 2017. 376 с.

8. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К. : НІСД, 2010. 288 с.

9. Шульга Р.М. Політичний менеджмент. К.: Кондор, 2017. 192 с.

10. Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. М. Коваль (кер. авт. колективу), Л.О. Ануфрієв, О.І. Брусилівська та ін. Харків: Фоліо, 2012. 414 с.

Інформаційні ресурси

1. Президент України. Офіційний сайт. <https://www.president.gov.ua/>

2. Кабінет Міністрів України. Офіційний сайт. <https://www.kmu.gov.ua/>

3. Верховна Рада України. Офіційний сайт. <https://www.rada.gov.ua/>

4. Дія. Цифрова освіта. Офіційний сайт <https://osvita.dia.gov.ua/>

5. Газета Верховної Ради України «Голос України». Офіційний сайт. <http://www.golos.com.ua/>

6. Офіційний вісник України. Офіційний сайт. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b19>

7. Газета центральних органів влади «Урядовий Кур'єр». Офіційний сайт. <https://ukurier.gov.ua/uk/>

8. Реєстр політичних партій. Офіційний сайт. https://minjust.gov.ua/m/str_31094

9. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Офіційний сайт. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html>

10. Національна парламентська бібліотека. Офіційний сайт.
<http://www.nplu.org/>
11. Наукова бібліотека Львівського національного університету ім.
І.Франка. Офіційний сайт. <https://www.lnulibrary.lviv.ua/en/about-us-en/>
12. Наукова бібліотека Одеського національного університету
ім. І. І. Мечникова. Офіційний сайт <http://lib.onu.edu.ua/>
13. Український незалежний центр політичних досліджень Офіційний
сайт <http://ucipr.org.ua/ua/>
14. Центр правових та політичних досліджень. Офіційний сайт
<http://centre7.org.ua/>
15. Освітній Центр Верховної Ради України. Офіційний сайт
<https://osvita.rada.gov.ua/>

Навчальне видання

ПОЛІТОЛОГІЯ
Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія

Укладачі:

Дунаєва Лариса Миколаївна
Хлівнюк Тетяна Петрівна
Трушевич Ганна Богданівна

В авторській редакції

Підписано до друку 28.09.2023 р.
Формат 60x88/16. Обсяг 2,0 друк.арк.
Наклад 50 прим. Зам. № 8765/9.

Надруковано ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул.В.Арнаутська,60.
т.+38 0482357976
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК №4684 від 13.02.2014 р.